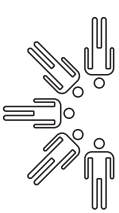
Colecție coordonată de
Silviu Dragomir

Ultimele prelegeri

Despre sentimente, umbră, vise, transformări, animus

C. G. Jung

Traducere din limbile germană și engleză de
Laura Karsch

MISTERELE
INCONȘTIENTULUI
COLECTIV

TREI

Editori
Silviu Dragomir
Magdalena Mărculescu
Vasile Dem. Zamfirescu

Redactare
Sofia-Manuela Nicolae

Design și ilustrație copertă
Tudor-Gabriel Motroc

Director producție
Cristian Claudiu Coban

DTP
Mirela Voicu

Corectură
Irina Botezatu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
JUNG, CARL GUSTAV
Ultimele prelegeri: despre sentimente, umbră, vise, transformări, animus / C.G. Jung ; trad. din lb. germană și engleză de Laura Karsch. - București : Editura Trei, 2026
ISBN 978-606-40-3332-1

I. Karsch, Laura (trad.)

159.9

Titlu original: ÜBER TRÄUME UND WANDLUNGEN. Zürcher Fragestunde.
Published under the title THE LAST LECTURES. C.G. Jung, 1958 by Chiron Publications in 2025.
Autor: C. G. Jung

ÜBER TRÄUME UND WANDLUNGEN. Zürcher Fragestunde:
Copyright © 2004 Patmos Verlag GmbH & Co. KG, Walter Verlag, Düsseldorf/Zürich
Copyright © 2007 Foundation of the Works of C. G. Jung, Zürich
C. G. Jung is a registered trademark of the Foundation of the Works of C. G. Jung, Zürich

Copyright © Editura Trei, 2026
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
E-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN 978-606-40-3332-1

Cuprins

C.G. Jung
Ultimele prelegeri
Despre sentimente, umbră, vise, transformări, animus .. 7

Prefață 9

Partea I: Sesiunea de întrebări și răspunsuri din 27 iunie 1959.....11
Prima întrebare: Despre sentimente 13
A 2-a întrebare: Despre izbăvire..... 28
A 3-a întrebare: Despre simboluri noi 34
A 4-a întrebare: Despre proiecții 40

Partea a II-a: Sesiunea de întrebări și răspunsuri din 29 mai 1957 (fragment) 51
Prima întrebare: Despre umbră..... 53
A 2-a întrebare: Despre descoperiri psihologice 73

C.G. Jung 83
Despre vise și transformări..... 83
Sesiune de întrebări și răspunsuri de la Zürich 83

C.G. Jung

Ultimele prelegeri

Despre sentimente, umbră, vise, transformări, animus

În anii 1957 și 1959, C.G. Jung a răspuns într-un cerc familiar și într-un mod ușor de înțeles la întrebări referitoare la gândirea sa. Expunerile făcute în dialectul din Basel au fost înregistrate pe bandă de către unul dintre participanți. Transcrierea de față, fidelă, pe cât posibil, spuselor sale, a acestor documente înregistrate ale „Sesiunilor de întrebări și răspunsuri de la Winterthur“, oferă acces la înregistrări și acelor ascultători care nu înțeleg germana elvețiană. În afară de aceasta, numeroase note de subsol plasează remarcile spontane ale lui C.G. Jung în contextul operei sale integrale și, astfel, fac ca expunerile să reprezinte un document important și pentru specialiști.

Prefață

În octombrie 1955, C.G. Jung i-a vizitat întâia oară la Winterthur pe Sabi și Ignaz Tauber-Scheitlin și, în cercul familiei, fiecare dintre noi, cei cinci copii, a avut voie să-i adreseze lui Jung o întrebare personală. Când a venit din nou în vizită pe 26 mai 1956, cercului nostru i s-au alăturat alte trei cupluri de prieteni de familie. La a treia lui vizită, pe 29 mai 1957, au mai venit încă zece cunoștințe și rude și cineva a înregistrat pe bandă răspunsurile lui Jung; din păcate, fragmentar. Abia la a patra lui vizită, pe 27 iunie 1959, m-am aflat în posesia unui magnetofon și am putut, cu acordul explicit al lui Jung, să înregistrez toate întrebările și răspunsurile. Pe 3 martie 1961, starea de sănătate a lui Jung nu i-a mai permis să vină la Winterthur, așa că ultima sesiune de întrebări și răspunsuri s-a desfășurat acasă la el în Küsnacht; fără magnetofon.

O primă întrebare îi era adresată lui Jung în mașină, când gazdele îl luau de la Küsnacht sau de la Bollingen. Toate celelalte întrebări erau formulate spontan pe parcursul serii.

Din motive tehnice, cele trei CD-uri încep cu înregistrarea integrală, de două ore, din 1959, despre sentimente; urmează — ultima parte din al doilea CD și al treilea CD în întregime — înregistrarea fragmentară, de o oră și jumătate, făcută în 1957, despre umbră și rău. În mod intenționat nu s-au omis pasaje, pentru a se conserva caracterul de document al înregistrărilor. Singurul montaj sonor: în pauze.

Pentru transcrierea benzilor și transpunerea din dialect în limbaj scris le mulțumesc în mod deosebit Zitei Tauber, lui Hannelore Isler și Irene Gerber; nu a fost întotdeauna facil

să se păstreze atmosfera discuțiilor și, cu toate acestea, textul să fie ușor de citit. Noi am încercat, cu ajutorul unor note de subsol, să stabilim unele legături cu *Operele Complete*. Le datorez mulțumiri și lui Gotthilf Isler și Marianne Schiess; coordonarea lor a făcut posibilă o colaborare rodnică.

Zürich, 9 noiembrie 1998
Christian Tauber-Biaison

Partea I:
Sesiunea de întrebări și răspunsuri din 27 iunie 1959

Despre sentimente

Ignaz Tauber: Domnule profesor Jung, ne bucurăm și vă mulțumim din suflet că ați venit iarăși la noi. Deși, datorită cărților dumneavoastră, ar trebui să fi devenit deja înțelepți, după cum spunea Goethe: „Fără să simți, nimic nu poți obține".[1] Și tocmai asta ne este posibil astăzi, când vă aflați la noi, ca prin această întâlnire personală cu dumneavoastră să putem înțelege puțin și la nivelul sentimentelor. Și de aceea am ales ca motto al acestei după-amiezi — citez din Don Carlos:

[…] Să-i spuneți, dacă vrea un om adevărat să fie,
Să-și amintească visurile tinereții cu respect,
Să nu-și deschidă sufletul, dumnezeiasca
Floare delicată, viermelui ucigător al
Rațiunii ce se vrea mai bună … și
Să nu își piardă mințile atunci
Când pulberea înțelepciunii va huli
Înflăcărarea, această fiic-a Cerului.[2]

Și acum aș dori să vă adresez întrebarea: Simțiți în viața dumneavoastră, în trăiri, întâmplări sau vise, un fir în sensul mottoului de mai sus? Și vă simțiți, datorită tuturor acestor lucruri, condus către lumea de apoi — ca om, nu ca om de știință?

---

1 Johann Wolfgang Goethe, *Faust*. Prima parte, Noapte, versul 534, p. 32, tr. Mihail Nemeș, Paralela 45, Pitești, 2011 (*N.t.*)

2 Friedrich Schiller, *Don Carlos*, Actul IV, Scena 21, pp. 263–264, tr. Elena van Dalen, MondoRo, București, 2013.

C.G. Jung: Aceasta este o întrebare care mi se adresează mie. Da, s-ar putea spune, desigur, foarte multe despre asta, fiindcă marele necaz în cultura noastră este că, în mod ciudat, suntem incapabili să ne realizăm propriile sentimente, adică să simțim lucrurile care ne privesc. Se constată așa de des că oamenii trec peste evenimente sau trăiri fără să observe ce li s-a întâmplat de fapt. Fiindcă nici nu realizează că au o reacție afectivă. De obicei, ei simt doar ceea ce se numește afect, o emoție, care are epifenomene fiziologice. Așadar: o activitate întețită a inimii, respirație accelerată, fenomene-motor, astea le simt ei atunci. Dar, dacă este o reacție afectivă, foarte des nici măcar nu o observă, fiindcă reacția afectivă nu este însoțită de fenomene psihofizice. Eu am văzut frecvent la experimentele mele cu asociații cum cineva avea un sentiment ca reacție, dar, dacă era conectat la un circuit electric și se cerceta așa-numitul fenomen psihogalvanic, nu se vedea, în cele din urmă, nicio deviere esențială sau chiar de niciun fel. Pe vremea aceea făceam experimente cu primul meu șef, bătrânul profesor Bleuler.[3] Tocmai cercetam în mod special deosebirea dintre sentimente și afecte. Dacă îi spuneam ceva, dacă interveneam cu o întrebare oarecare în acest experiment — se pot formula și întrebări, nu trebuie să te limitezi la cuvântul-stimul și la cuvântul de reacție —, dacă interveneam cu ceva ce ne era amândurora cunoscut drept o chestiune supărătoare, atunci avea o reacție evidentă. Devierea psihogalvanică era pozitivă, o cantitate mai mare de electricitate traversa corpul. Eu aflasem din întâmplare în ziua aceea o istorie pe care o păți Bleuler, o chestiune supărătoare la clinică, și știam că el era convins că nimeni nu știa despre asta. Atunci am făcut o aluzie la această poveste,

3 Cf. C.G. Jung: *Despre bazele psihologiei analitice*, OC 18/1, § 49, Trei, 2014, și OC 2, Trei, 2017, *passim*.

din care ar fi trebuit să înțeleagă foarte limpede că știam de ea. Dar, fiindcă era așa de convins că eu nu știu nimic, că-mi este imposibil să știu ceva, nu a avut nicio deviere, doar o reacție foarte minimală. Însă pe urmă i-am mărturisit că știam ce pățise — și atunci a avut o deviere colosală! Așadar: Când este singur, nu știe ce valoare are, de fapt, acest lucru pentru el sau cât contează pentru el. Dar, dacă știe că un altul știe, atunci capătă afectul propriu-zis. Atât timp cât suntem singuri, putem să înghițim Dumnezeu știe ce cămile și nu ne batem capul mai departe. Atât timp cât presupunem că nimeni nu știe, suntem cu greu capabili să deslușim ce înseamnă, de fapt, pentru noi un lucru. De aceea îi sfătuiesc mereu pe oameni să și vorbească despre preocupările lor. Atunci își dau seama ce valoare au pentru ei aceste lucruri.

Eu, de exemplu, am făcut asta întotdeauna în activitatea mea științifică. În această activitate îți vin tot soiul de gânduri despre care nu prea știi cât valorează. Și atunci este mereu avantajos să stai de vorbă cu cineva; iar în privința aceasta — trebuie să spun acest lucru — genul feminin este excelent. Dacă le spui femeilor ceva și ele au o emoție necontrolată referitor la acel lucru, atunci știi cât valorează, atunci știi tu însuți asta. Să stai de vorbă cu bărbați nu este la fel de avantajos într-un asemenea caz, fiindcă un bărbat, într-un asemenea caz, de obicei eșuează într-un fel. Și anume, poate, din acest motiv: „Naiba știe, ăsta știe acum asta și eu nu știam. Așadar nu trădăm nimic“. — O reacție greșită, nu-i așa? Sau se gândește: „Cum stă treaba în cazul meu?“ — Nu, nu spui nimic, nu reacționezi. Fiindcă pe undeva ești atins. Și astfel, într-un caz în care este vorba despre o multitudine de idei insuficient evaluate, discuția cu femeile este ceva cu totul deosebit. Eu am primit reacții de la femei, de exemplu de la studente, după care mi-am dat seama: Aha, am „nimerit-o“, e corect, acum știu cât valorează; fiindcă participarea

celuilalt — și anume o reacție fără nicio prejudecată — îți face posibilă realizarea propriului sentiment. Eu numesc asta întotdeauna „efectul precipitant al conversației feminine“. Este cu adevărat bizar. Am trimis, de exemplu, deseori pacienți care ar fi trebuit să observe ceva [anume] la o femeie și le-am spus: „Relatați-i ei povestea aceasta!“ și atunci ei, deodată, au simțit.

Am o amintire vie despre un caz: Era un filosof, un filosof german, care avea mereu o mare superioritate intelectuală. Îmi relata tot soiul de povești și eu vedeam limpede că nu știe ce a trăit de fapt sau ce i s-a întâmplat. Și atunci i-am spus: „Duceți-vă o dată la doamna cutare“. În seara zilei următoare, respectiva mi-a telefonat și mi-a spus: „Ce fel de om mi-ați trimis? Ce-i cu el? E pe jumătate nebun“. Atunci am întrebat: „Ce s-a întâmplat?“ — „Păi, s-a apucat să-mi relateze o istorie și l-a cuprins o asemenea emoție încât s-a rostogolit pe jos. E nebun?“ Eu am spus: „Nu, nu, e un filosof german, nu e nebun“. La femeia aceea, el a realizat, pur și simplu, pentru întâia oară că, în fond, avea o emoție imensă față de anumite lucruri. Ceea ce îmi ascundea mie — l-am revăzut ulterior —, fiindcă în prezența unui bărbat nu putea să fie inferior. Doar nu putea să-mi fie inferior! În vreme ce, cu femeia aceea, nu i-a păsat. De aceea tocmai femeilor bărbații le arată foarte des latura lor cea mai proastă. Asta se întâmplă frecvent.

Pomenesc aceste lucruri doar pentru a arăta cât de dificil este să ai senzațiile[4] potrivite și cât de necesar este fie și numai să sesizezi și să realizezi sentimentele potrivite și că acest lucru nu este posibil când ești singur. Dacă sechestrezi un om pe vârful piscului Mont Blanc, nu realizează nimic

4 În limbajul vorbit, îndeosebi în dialect, se amestecă termeni între care Jung face altminteri strict distincție. Cf. C.G. Jung, *Tipuri psihologice*, OC 6, Trei, 2004, în special cap. X, *Descriere generală a tipurilor*, și cap. XI, *Definiții*.

acolo, deoarece zăpada și norii și vântul nu-i spun ce este el. El știe doar că nu este nici nor, nici vânt și nici zăpadă. Dar, dacă are un alt om alături, atunci poate să realizeze în ce stare este el și în ce stare este celălalt.

Și, astfel, este necesar ca și ceea ce trăiești să treacă mai întâi printr-un proces real de trăire. Poți trăi ceva, dar, dacă trăiești acel lucru singur, e ca și cum n-ar fi ajuns cu adevărat la tine. Trebuie să-l împarți cu cineva, atunci ai șansa unei realizări depline. Și abia atunci ești în stare să vezi ce înseamnă, de fapt, pentru tine trăirile la nivelul sentimentului. Foarte des se constată că acolo unde aceste sentimente nu sunt realizate, lucrurile rămân blocate în tine și se pot dezvolta cele mai bizare efecte, care atunci îți sunt cu totul inexplicabile.

Îmi amintesc de o englezoaică: Era și ea medic — doar pentru a arăta că asta nu li se întâmplă doar bărbaților, li se poate întâmpla și femeilor. Era necăsătorită, ar fi avut diverse ocazii să se mărite, dar cu studiul, cu practica și așa mai departe a trecut peste asta, fără să-și dea seama ceea ce ar fi trebuit, de fapt, să facă, să realizeze. Acest lucru mi-a atras atenția și o dată i-am spus: „Vă purtați întocmai ca o femeie iubită, adică o femeie care este sigură că este iubită de un bărbat“. A fost foarte surprinsă și nu a înțeles deloc asta. Atunci am spus: „Nu este oare posibil ca vreodată să vă fi ciocnit de un bărbat pe care-l iubeați cu adevărat sau de care erați sigură că și el vă iubește?“ Întâi n-a vrut să știe nimic, însă pe urmă s-a dovedit că într-adevăr așa fusese, pe când avea ea douăzeci de ani. Dar, fiindcă asta intra oarecum în conflict cu studiul ei, trecuse cu vederea acest caz și nu dorea să-l privească mai atent. Pur și simplu nu realiza la ce renunțase atunci. Din acel moment experiența a rămas blocată, de parcă ar fi fost tabuizată. N-a mai lăsat niciun bărbat să se apropie de ea, fiindcă într-adevăr ar fi trebuit să se mărite cu respectivul. Când și-a

dat seama de acest lucru, a fost foarte mirată. Pe atunci avea deja patruzeci și cinci de ani. Ulterior am aflat că acest domn era văduv și că ea l-a căutat. Dar pentru căsătorie nu mai era întru totul de ajuns, doar pe aproape.

Ei bine, pentru a ajunge la persoana mea, lucru la care mă obligă întrebarea dumneavoastră, dacă am trăit și eu ceva corespunzător, trebuie să spun desigur: Da, am fost și eu cândva tânăr și multe lucruri nu le-am observat. A trebuit să învăț și eu în propria-mi viață ce sunt sentimentele și ce importanță enormă au.

De exemplu, mi-am dat seama abia mult mai târziu ce era, de fapt, ceea ce visasem eu cu treizeci sau patruzeci de ani înainte. Pot să indic momentul precis: Pe la vreo treizeci și șase de ani am realizat întâia oară ce făcusem copil fiind, pe la vârsta de nouă ani. Pe atunci, în al treizeci și șaselea an, am citit o relatare despre descoperiri preistorice din [Burgäschisee].[5] Era vorba despre așa-numitele așezări lacustre sau din mlaștini. Pur și simplu așezau în straturi trunchiuri de copac și își construiau pe ele colibele. Acolo s-a găsit în fața unei colibe o așezare de pietre. Fiecare piatră în parte — deci pietre nu foarte mari, cam ca pumnul — era înfășurată în scoarță de mesteacăn, în bast de mesteacăn, iar pietrele erau așezate ordonat. Acesta este un „cache“ de pietre de suflet. Ce reprezintă asta se știe de la primitivii care mai trăiesc astăzi în Australia centrală. Ei au așa-numite pietre de suflet, așa-numite churinga — pot fi și de lemn —, pe care le primesc bărbații cu ocazia inițierii lor. Pe urmă le ascund în crăpături de stâncă, scorburi de copac sau izvoare și le vizitează din când în când, și anume în circumstanțe interesante: când un bărbat are sentimentul că — după cum spunem noi în jargonul nostru profesional — îi este suprimat

5 Cf. C.G. Jung: *Viziunile lui Zosimos*, OC 13, § 129, Trei, 2017.

libidoul, adică atunci când îi scade forța vitală, când nu mai manifestă interes, când „îi este totuna“, când este deprimat sau plictisit, atunci primitivul știe că a sosit momentul să viziteze churinga. Atunci se duce la acel izvor sau ce-o fi acel „cache“ și scoate churinga. De obicei sunt niște pietre plate sau bucăți plate de lemn. Și le pune pe genunchi și începe să le frece. Le freacă multă vreme și, astfel, forța vitală rea, forța vitală care s-a înrăutățit, pătrunde în această piatră, iar forța vitală bună, aflată în piatră — ea se păstrează în piatră, aceasta este un soi de acumulator psihic — pătrunde în el. Atunci se simte iarăși mai bine, iar piatra este pusă la loc în ascunzătoare.

Strămoșii noștri aveau și ei asemenea așezări de pietre, cu aceste prețioase pietre churinga. S-a găsit un întreg «cache» în Arlesheim, în acele peșteri de sub castel. Erau pictate pe o parte. Se vede că erau obiecte de cult.

Copil fiind, aveam — desigur, fără să știu ce înseamnă — un penar. Am cioplit întâi la capătul unei rigle un omuleț ca un cilindru și l-am pictat cu cerneală neagră, l-am tăiat cu ferăstrăul și mi l-am pus în penar. Acolo i-am făcut un pătuț și i-am făcut și un paltonaș. Pe urmă am căutat pe malul Rinului pietre plate, le-am pictat cu acuarele și acum îi aparțineau omulețului. Le-am pus și pe ele înăuntru. Apoi am încuiat cutia și m-am cățărat în podul nostru cu două niveluri. Era o casă parohială veche, la țară, în care aveam un pod pe două niveluri. Dar era strict interzis să urcăm la al doilea nivel, fiindcă era șubred. Eu am urcat totuși, m-am cățărat pe una dintre enormele grinzi și am ascuns acolo sus această cutie. Era secretul meu și nimeni nu-l cunoștea. Mă și duceam acolo doar când eram sigur că nu mă observă nimeni. Pur și simplu făcea parte din joc. Așa că urcam acolo din când în când și de fiecare dată scriam ceva pe o bucățică de hârtie. Nu mai știu ce anume, nu mi-am mai amintit. Dar scriam ceva, o rulam

într-un mic sul și i-o duceam omulețului, ca să aibă ceva de citit. Asta era biblioteca lui. Pentru mine era de fiecare dată o satisfacție deosebită că aveam un asemenea omuleț, care-mi aparținea doar mie, și pietrele acestea, care nu aveau nicio noimă pentru mine. Așa am făcut până la unsprezece ani, după aceea am uitat complet de asta. În următorii ani n-am mai știut nimic despre asta. Și pe urmă, în al treizeci și șaselea an, am citit despre descoperirea aceea pe care am menționat-o și în acel moment întreaga poveste mi-a revenit în conștiință.[6]

Aceasta este, desigur, o întreagă mitologie. Copil fiind, habar nu aveam despre asemenea lucruri. Mi-am făcut această „kista", cu zei înfășurați în ea, acești cabiri[7], cu acest „cache" din pietre de suflet, și un cult despre asta. S-a petrecut așadar fără nicio provocare din afară, în mod cu totul natural, crescut ca un joc din mine. O poveste foarte complexă se scufundase așadar, pur și simplu, în trecut. M-a interesat, desigur, în ce condiții se pierduse în totalitate această amintire. Este posibil ca acea cutie să se mai afle încă acolo. Eu nu mi-am mai amintit de ea. Nu-mi amintesc deloc s-o fi dat vreodată jos. Pentru mine era un „lieu de pèlerinage"[8] și un tabu enorm. Era un mare secret, nici nu știu de ce. Acesta a fost uitat, fiindcă în al unsprezecelea an am trăit ceva bizar: Eram în drum spre școală, către gimnaziul meu din Basel. Mergeam întotdeauna de-a lungul Rinului către Basel. Eram singur și — deodată existam! Deodată am avut sentimentul: „Acum exist!" Și anume, am avut sentimentul: „Dar cum de mă aflu aici?" de parcă tocmai aș fi ieșit dintr-un perete de ceață. Am întrebat: „Dar ce era oare acolo?" Mi-a fost colosal de greu să realizez asta.

---

6 Cf. și C.G. Jung: *Amintiri, vise, reflecții. Consemnate și editate de Aniela Jaffé*, Humanitas, 1996, pp. 35–38.

7 Cf. și C.G. Jung: *Simboluri ale transformării*, OC 5, §§ 180–184, Fig. 27, 29, 30, Trei, 2016.

8 Loc de pelerinaj, în limba franceză în original (*N.t.*)